

Sulautuva opetus tieteellisammattillisessa erikoistumiskoulutuksessa – etäopetuksen mahdollisuuksia suomalaisiin kokeiluihin ja käytänteisiin perustuen

Yliopistollinen täydennys- ja jatkokoulutus on murroksessa uusien erikoistumiskoulutusten käynnistyttyä, jotka sijoittuvat omana kokonaisuutenaan aiempien koulutusmuotojen kenttään perustutkinnon jälkeen. Erikoistumiskoulutukset on suunnattu ihmisille, jotka ovat jo toimineet työelämässä: tarkoitus on tukea heidän ammatillista kehittymistään ja edistää erikoistumista (OKM 2013). Erikoistumiskoulutusta toteutetaan useilla terveydenhuollon ammattialoilla, kuten esimerkiksi psykologiassa. Usein osallistujat asuvat ja työskentelevät eri puolilla Suomea. Lähtötapaamisten työläys on otettu huomioon siten, että kurssit muodostuvat suurilta osin 1-2 seminaaripäivästä sekä etänä työstettävistä oheistehtävistä. Opetus on siis sulautuvaa opetusta, jossa opetetaan ja opitaan sekä lähtötapaamisissa että verkossa tapahtuvan etätyöskentelyn kautta. Tämän artikkelin tavoitteena on esitellä kirjallisuuteen sekä suomalaisiin kokeiluihin ja käytänteisiin perustuen sulautuvan opetuksen ja etenkin etäopetuksen keinoja, joilla voitaisiin rikastaa yleisemminkin tieteellisammattillista jatko-opintotasoista terveydenhuollon ammattihenkilöiden koulutusta.

Avainsanat: sulautuva opetus, etäopetus, erikoistumiskoulutus, psykologia, Psykonet

Mielekkään ja linjakkaan etäopetuksen suunnittelumalli

Etäopetuksen suunnittelu ja toteutus noudattavat samoja periaatteita muun opetuksen kanssa: tavoitteeksi tulisi asettaa sekä mielekäs oppiminen että linjakas opetus (Löfström, Kanerva, Tuuttila, Lehtinen, & Nevgi, 2010b).

Nevgin ja Tirrin (2003) mukaan mielekästä oppimista voidaan tukea verkossa seuraavin keinoin ja käytäntein:

- Aktiivisuus eli omatoiminen tiedon hankinta ja käsittely, jota voidaan edesauttaa pari- ja ryhmätyöskentelyllä. Keinoina voidaan käyttää opiskelijoiden omien esimerkkien työstämistä.
- Intentionaalisuus, jota voidaan edistää ottamalla opiskelijat mukaan oppimistavoitteiden asettamiseen ja niiden saavuttamisen seurantaan. Välineenä tässä voi olla esimerkiksi oppimispäiväkirja tai henkilökohtainen opetussuunnitelma (HOPS).
- Reflektiivisyys, jonka myötä tutkitaan omia käsityksiä, tullaan tietoiseksi omasta oppimisesta ja oppimisen tavoista sekä kehitetään niitä. Oppimispäiväkirja, henkilökohtaiset tavoitteet ja käsittekartat ovat tukena tässä.
- Kontekstuaalisuus, jota tukee opiskelun kytkeminen opiskelijoiden esimerkkeihin ja kokemuksiin sekä autenttisiin, tosielämää vastaaviin tilanteisiin. Tätä tukevia välineitä ovat simulaatiot, pelit, videot, dokumentit, tapauskuvaukset ja ongelmalähtöisen oppimisen virikemateriaalit sekä useiden ratkaisuehdotusten generointi.
- Siirtovaikutus, jota tuetaan kontekstuaalisuudella ja soveltamisella uusiin tilanteisiin, jopa itse kehiteltyihin ongelmiin.
- Konstruktiivisuus, jota edistää opiskelijoiden etukäteistiedon huomioiminen, ja jonka tavoitteena ovat merkitykselliset asiakokonaisuudet, kuten vanhan ja uuden tiedon suhteuttaminen.

- Yhteisöllisyys, johon perustuen ongelmat ratkaistaan omia ja toisten kokemuksia ja ideoita hyödyntämällä, positiiviseen riippuvuuteen tukien. Välineinä voidaan käyttää keskustelutiloja sekä yhteisten aineistojen ja tiedostojen tallennus- ja käsitelytiloja, prosessikirjoittamista.
- Vuorovaikutus, dialogi ja palaute, jota voidaan tukea esimerkiksi chatin kautta.

Linjakkaan opetuksen suunnittelumalli verkko- ja etäopetuksen tueksi etenee suunnittelusta toteutukseen ja arviointiin (Löfström, Kanerva, Tuuttila, Lehtinen, & Nevgi, 2010a). Suunnittelussa on tärkeää määritellä ydinaines eli keskeiset teoriat, mallit ja periaatteet. Oppimislähtöisessä ja konstruktivistisessa opetuksessa tulee tunnistaa opiskelijoiden aiemmat tiedot, taidot ja yksilöllisyys. Ennakkotietoja voidaan kerätä esimerkiksi Helsingin yliopistolla kehitetyn mallin avulla (Hailikari, Nevgi, & Lindblom-Ylänne, 2007), jolla kartoitetaan faktatietoa, kuvailevaa tietoa, suhteuttavaa tietoa ja soveltavaa tietoa.

Opetuksen toteutusvaiheessa (Löfström et al., 2010a) keskitytään pelisääntöihin, yhteisiin oppimistavoitteisiin, vuorovaikutukseen ja opiskelijoiden ohjaamiseen. Pelisäännöt on hyvä laatia yhdessä ja ne tulee saattaa kaikkien tietoon heti kurssin alussa. Nämä voivat koskea esimerkiksi sitä, milloin opettaja on käytettävissä, mikä on työnjako ja kunkin tehtävät. Sääntöjen ja ohjeiden on hyvä olla selkeitä, samoin kuin tavoitteiden sekä aikataulujen ja palautteessa tulee pyrkiä nopeuteen.

Vuorovaikutus ei ole itseisarvo, mutta parhaimmillaan se edistää sekä yksilön oppimista että ryhmän avulla tiedon rakentamista. Toteutuksessa onkin hyvä huomioida prosessiluonteisuuden mahdollisuudet: yhteistoiminnallisuus ja yhteisölliset menetelmät sekä formatiivinen eli opetuksen aikainen arviointi. Tuen tarve on eri opiskelijoilla erilainen ja näin lähikehityksen vyöhykettä (Vygotsky, 1982) voidaan hyödyntää myös vertaisopiskelussa, ja ryhmätyöskentely itsessään voi olla tarkastelun kohteena. Opettaja haastaa ja ohjaa verkossa, kannustaa ja kulkee rinnalla (Bonk & Cunningham, 1998; Duffy & Cunningham, 1996; Naidu & Olsen, 1996; Oliver & McLoughlin, 1999; Salmon, 2000). Hän on aktiivinen ja antaa asiantuntemuksensa opiskelijoiden käyttöön. Verkkomentorina opettajalle voi toimia toinen keskustelua rikastuttava asiantuntija, esimerkiksi kentällä toimiva klinikko.

Oppimisen arviointivaiheessa tulee edelleen pitää mielessä linjakkuuden periaate suhteessa tavoitteisiin ja toteutukseen. Arviointi antaa sekä tietoa opettajalle että palautetta opiskelijalle. Arvioinnin muoto ja kohde ovat tärkeitä ja niiden tulee olla linjassa oppimistavoitteiden kanssa. Summatiivisen (oppimisen lopputulos) arvioinnin ohella olisi hyvä toteuttaa formatiivista (oppimisprosessia arvioivaa), samoin määrän arvioinnin ohella tulisi arvioida laatua (Löfström et al., 2010b).

Sulautuvan opetuksen toteutus

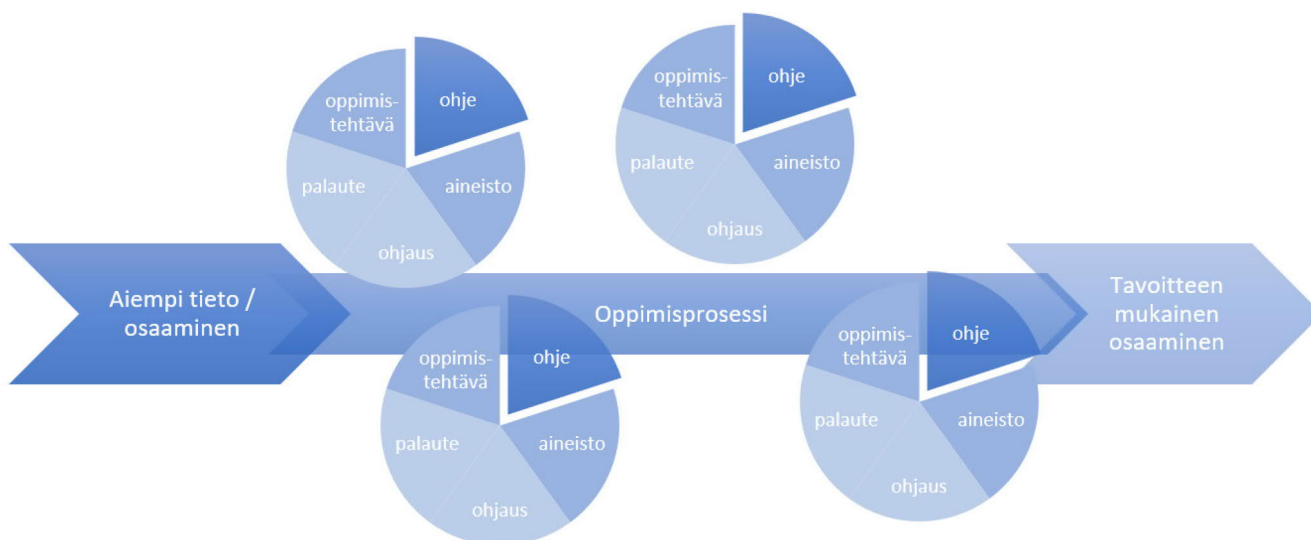
Etäopetuksessa voidaan hyödyntää opetusteknologiaa, jolla tarkoitetaan tietoverkkoa sekä erilaisia tieto- ja viestintätekniiikan muotoja ja laitteita hyödyntävää opetusta (Timonen & Toivanen, 2015). Tällä mahdollistetaan joustava, ajasta ja paikasta riippumaton teknologiavusteinen työskentely yhdistettynä kontaktiopetukseen, jolloin puhutaan sulautuvasta oppimisesta ja oppimisympäristöstä (Graham, 2006).

Käytössä on tärkeää olla yksi sähköinen alusta, vaikkapa **Moodle**¹, jota voidaan täydentää muilla palveluilla. Moodlessa voidaan tukea vuorovaikutteisuutta koko ryhmän kesken verkkokeskustelualueilla, tehtävien palautuksen näkyvyydellä, ohjauspalautteella ja vertaisarvioinnilla (Timonen, 2015b). Moodlen chat-ominaisuutta ei ole koettu hyväksi ja se onkin parempi toteuttaa esimerkiksi Adobe Connectissa tai Skypeä. Moodlella voidaan toteuttaa myös aktiivisia opintojaksotehtäviä, joissa oppimateriaali on linkitetty Moodleen ja tehtävät ohjeistettu keskustelualueella. Moodleen voidaan määritellä oppimistehtävien itseohjautuvuutta, jolloin Moodle valvoo automaattisesti suoritusten kertymistä suoritustapa-asetuksen avulla (Timonen & Toivanen, 2015). Moodlen tentti (Timonen, 2015b) voi olla verkkotentti, gallup tai monivalinta; erilaisia kysymystyyppejä on yli kymmenen (Makkonen, 2015). Kysymyksiin voidaan liittää kuvaa, ääntä, videoita tai muita sovelluksia, eikä tentin tarvitse edustaa summatiivista arviointia, vaan sitä voidaan käyttää myös itseopiskeluun, kertaamiseen ja itsearviointiin (Timonen, 2015d).

Verkkokurssin rakenteen suunnittelun tukena voidaan hyödyntää MOOC (massive open online course) –malleja. Nämä kurssit kestävät tyypillisesti 10 viikkoa, ja opetus rakentuu videoiden, harjoitustehtävien ja artikkelien varaan (Timonen & Toivanen, 2015). Kurssin pohjaksi tulee laatia oppimisprosessin sekä sen ohjauksen kuvaus. Lineaarisen lisäksi prosessi voi olla osaamistason mukaan haarautuva ja palaava, verkkomainen kuten hypertekstirakenteet tai opiskelijaorientoitunut (Simonson, Smaldino, & Zvacek, 2015). Oppimisprosessiin tässä esimerkissä sisältyy useita oppimistilanteita (kuvattu kuviossa 1 ympyröinä), joihin liittyy tietty teema, oppimistavoitteet, oppimistehtävät, tietolähteet tai materiaali sekä ohjaus ja arviointi.

Kurssi alkaa usein alkuwebinaarilla. Nämä verkossa toteutetut seminaarit tai luennot edistävät tutustumista, ryhmäytymistä ja verkko-oppimisalustaan orientoitumista (Timonen, 2015c). Webinaari voidaan toteuttaa reaaliaikaisena ja osallistavana (Timonen, 2015a). Aineisto voidaan myös viedä Moodleen ja tallenteita voidaan hyödyntää myöhemmin. Webinaarien jaksotus on tärkeää

¹ <https://moodle.helsinki.fi/>

Kuvio 1. Oppimisprosessi. Mukailtu lähteestä: (Koli, 2011)

(Timonen, 2015a): aloituksen on hyvä kestää noin 15 minuuttia, tämän jälkeen sisältöä on noin 45 minuuttia, sitä seuraa 5-7 minuutin tauko, jonka jälkeen sisältöä on taas 40-45 minuuttia ja lopuksi 15 minuutin yhteenveto. Pienryhmiä tämän pituisessa sessiossa tulisi olla vain yksi, joko alussa tai lopussa. Verkko-opetuksen tulisi sisältää suhteellisesti enemmän mediaa kuin tekstiä verrattuna tavanomaiseen opetukseen (Simonson et al., 2015). Työkaluina voidaan käyttää esimerkiksi **Adobe Connectia**², **Skypea**³ tai **Teamspeakia**⁴, **Bambuserin**⁵ ja **Wirecastin**⁶ yhdistelmää, **Movenotea**⁷ tai **Zoomia**⁸.

Alkuwebinaarissa opiskelijoille on hyvä kuva- ja ääniverkko-oppimisen piirteitä: se edellyttää aikaa, ajankäytön suunnittelua, sitoutumista ryhmään ja itsenäistä oppimista (Timonen, 2015c). Verkkotyöskentely edellyttää myös opettajalta aktiivisuutta (ks. taulukko 1, Timonen, 2015c). Erityisen kriittisiä kohtia, jolloin motivaation ylläpidon vuoksi opettajan on tärkeä osallistua, ovat aloituskontaktin jälkeinen aika, puoliväli ja loppupuoli.

Verkkokeskustelun säännöt on hyvä määritellä etukäteen, jotta opiskelijat tietävät, mitä heiltä toivotaan. Tarpeeksi pienien ryhmien puitteissa voidaan esimerkiksi työstää ensin oma osio, kommentoida kaikkien muiden ryhmän jäsenten osioita ja sen jälkeen tehdä yhteenveto omasta osiosta palautteiden perusteella (Juujärvi & Pessa, 2013). Mäkinen, Aholan ja Peltosen mukaan (2011)

onnistunutta verkkokeskustelua, sen organisointia ja ohjausta edistävät aiheen merkityksellisyys opiskelijoille, tehtävien syvälinen prosessointi, keskustelun pakollisuus ja vaikuttaminen arvosteluun, ryhmäkoon kohtuullisuus (noin 10 osallistujaa) sekä ajoituksen osalta lyhytkestoisuus ja jaksotus (1-2 viikkoa). Rovai (2007) taas painottaa verkkokeskustelun ohjauksessa motivaation herättämistä, edellytysten luomista sekä reflektiivisemmälle että asiapitoisemmalle keskustelulle ja vaikutelmaa opettajan läsnäolosta sekä opiskelijoiden välisen vuorovaikutuksen edistämistä.

Yhteisöllisyyttä voidaan tukea webinaarien ohella verkon vertaisoppimisryhmillä, opiskelijoiden muulla vuorovaikutuksella ja prosessimaisilla tehtävillä eri alustoilla toteutettuna, kuten esimerkiksi yhteisillä reaaliaikaisilla muistiinpanoilla, tehtävillä, valkotalulla, väittämillä ja tiedostojen jakamisella (Timonen, 2015c). Työkaluina voidaan hyödyntää vaikkapa blogia (esim. **Blogger**⁹, **WordPress**¹⁰ ja **Tumblr**¹¹), jonka pitämistä voidaan vuorotella (Kangas, 2015). Voidaan myös hyödyntää **wikiä**¹², **Adobe Connectin**¹³ chat-ominaisuutta tai breakouts-toiminnolla jaettuina ryhmäwebinaarin yhteydessä. Visailuihin voi käyttää **Kahootia**¹⁴, kyselyihin ja äänestyksiin soveltuvat **Socrative**¹⁵, **Poll everywhere**¹⁶, **DirectPoll**¹⁷, **SpeakUp**¹⁸, **Pre-**

2 <https://www.adobe.com/products/adobeconnect.html>
 3 <https://www.skype.com/fi/>
 4 <https://www.teamspeak.com/en/>
 5 <https://iris.bambuser.com/#/home>
 6 <https://www.telestream.net/wirecast/overview.htm>
 7 <https://chrome.google.com/webstore/detail/movenote-for-gmail/odgidgkhpcedgiknllkdgcabpiakbb1>
 8 <https://zoom.us/>

9 https://www.blogger.com/about/?r=1-null_user
 10 <https://wordpress.com/create-blog/>
 11 <https://www.tumblr.com/>
 12 <https://www.wikispaces.com/>
 13 <https://www.adobe.com/products/adobeconnect.html>
 14 <https://kahoot.com/>
 15 <https://www.socrative.com/>
 16 <https://www.poll everywhere.com/>
 17 <http://directpoll.com/>
 18 <http://speakup.info/>

Taulukko 1. Opettamisen ja ohjaamisen vinkkejä. Mukailtu lähteestä: Oppimisen ohjaaminen ja opetus verkon välityksellä -huoneentaulu lehtorille. (Timonen, 2015c)

- *Motivoi osallistumaan kirjoittamalla itse, positiivisesti ja innostavasti*
- *Aloita kirjoittaessa tärkeimmästä, kirjoita lyhyesti, selkeästi ja konkreettisesti*
- *Sisällytä yksi ajatus yhteen kappaleeseen*
- *Ohjaa ja vie eteenpäin*
- *Huomioi muiden medioiden käyttömahdollisuus*
- *Rikastuta opiskelijoiden tekstiä vinkeillä ja linkeillä*
- *Tuo kokemuksellista tietoa, esim. caseja*
- *Käytä säännöllisesti Moodlen uutiset-alueita*

semo¹⁹, Google Drive²⁰ tai SurveyMonkey²¹. Viimeisillä opiskelijat voivat myös työstää toisilleen pieniä tenttejä. Posterin tekemiseen voidaan hyödyntää Glogsteria²² sekä tiedonhallintaan Diigoa²³. Muita esimerkkejä yhteisöllisistä työkaluista ovat Office 365:n jaetut dokumentit, Padlet²⁴, Popplet²⁵, ThingLink²⁶ ja Socrative. Tutustumisen arvoinen on myös Päivi Timosen päivittämä **kokoelma**²⁷ ”Yhteisölliset työkalut ja sosiaalinen media linkkejä 2016”.

Myös sosiaalisen median käyttömahdollisuudet opetuksessa ovat moninaiset ja edistävät vuorovaikutteisuutta ja epämuodollisuutta sekä tukevat oppimisen itseohjautuvuutta (Stefania & Maria, 206). Materiaalin ja tiedon jakamista voidaan helpottaa vaikkapa Facebookin²⁸ ryhmien, Podcastien sekä ResearchGaten²⁹ ja SlideSharen³⁰ avulla. Twitter³¹, Facebook ja Youtube³² puolestaan lisäävät opiskelijoiden osallisuutta ja motivaatiota. Edmodo³³ taas on sähköinen oppimisympäristö, joka yhdistää tiedon jakamisen, keskustelun ja sosiaalisuuden.

On hyvä muistaa, että verkko- ja lähiopetuksen yhdistäminen johtaa parempiin oppimistuloksiin kuin kumpikaan yksinään (Means, Toyama, Murphy, Bakia, & Jones, 2010). Myös kurssin etäosiot voisivat rakentua autenttisille eli todellisille tilanteille (Herrington, Reeves, & Oliver, 2010). Opetus voisi toteutua osin työpaikoilla, joissa on asiantun-

tijuutta, jolloin opettaja on ohjaaja ja valmentaja (Valokorpi, Mäntyneva, Turunen, Ruusunen, & Kullaslahti, 2016). Toisaalta opiskelijat voisivat vaikkapa pienissä ryhmissä työstää asiantuntijoina aitoja työelämästä nousevia kehitystehtäviä.

LÄHTEET

- Bonk, C. & Cunningham, D. (1998). Searching for learner-centered, constructivist, and sociocultural components of collaborative educational learning tools. Teoksessa C. Bonk & K. King (toim.), *Electronic Collaborators. Learner-centered Technologies for Literacy, Apprenticeship, and Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Duffy, T. & Cunningham, D. (1996). Constructivism: Implications for the design and delivery of instruction. Teoksessa D. H. Jonassen (toim.), *Handbook of Research for Educational Telecommunications and Technology: A project of the Association for Educational Communications and Technology*. New York: MacMillan.
- Graham, C. R. (2006). Blended learning systems: Definition, current trends, and future directions. Teoksessa C. Bonk & C. R. Graham (toim.), *Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs*. San Francisco, CA: Pfeiffer.
- Hailikari, T., Nevgi, A. & Lindblom-Ylänne, S. (2007). Exploring alternative ways of assessing prior knowledge, its components and their relation to learning outcomes. A mathematics-based case study. *Studies in Educational Evaluation*, 33, 320-337.
- Herrington, J., Reeves, T. C. & Oliver, R. (2010). *A guide to authentic e-learning*. New York: Routledge.
- Juujärvi, S. & Pessa, K. (2013). Verkkopohjainen dilemma-keskustelu sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoiden eettisen ajattelun kehittäjänä. Teoksessa T. Joutsenvirta & L. Myrsky (toim.), *Sulautuvaa opetusta ja oppimista – luokkahuoneista verkkoon*. Valtiotieteellisen tiedekunnan opetuksen kehittämisspalvelut.
- Kangas, P. (2015). Sähköiset oppimateriaalit ja niiden löytäminen. Teoksessa P. Timonen & P. Toivanen (toim.), *Opetusteknologiaopas – välineitä interaktiivisen*

19 <https://presemo.helsinki.fi/>

20 <https://www.google.com/drive/>

21 <https://fi.surveymonkey.com/>

22 <http://edu.glogster.com/?ref=com>

23 <https://www.diigo.com/>

24 <https://fi.padlet.com/>

25 <https://popplet.com/>

26 <https://www.thinglink.com/>

27 <https://docs.google.com/document/d/1yy-vcEWT07m7jCzW9EoaOtVss8lIqYIkEUhO3fPjg7w/edit?authkey=CM7E17E1&authkey=CM7E17E1&pli=1>

28 <https://www.facebook.com/>

29 <https://www.researchgate.net/>

30 <https://www.slideshare.net/>

31 <https://twitter.com/>

32 <https://www.youtube.com/>

33 <https://www.edmodo.com/>

- teknologian hyödyntämiseen ammattikorkeakouluopetuksessa. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak.
- Koli, H. (2011). Ohjaus ja vuorovaikutus verkossa. Haettu osoitteesta: <http://www.slideshare.net/hannekoli/verkkoohjauk>
- Löfström, E., Kanerva, K., Tuuttila, L., Lehtinen, A. & Nevgi, A. (2010a). Ideasta toteutukseen. Teoksessa E. Löfström, K. Kanerva, L. Tuuttila, A. Lehtinen, & A. Nevgi (toim.), *Laadukkaasti verkossa. Verkko-opetuksen käsikirja*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Löfström, E., Kanerva, K., Tuuttila, L., Lehtinen, A. & Nevgi, A. (2010b). Tavoitteena linjakas opetus ja mielekäs oppiminen. Teoksessa E. Löfström, K. Kanerva, L. Tuuttila, A. Lehtinen & A. Nevgi (toim.), *Laadukkaasti verkossa. Verkko-opetuksen käsikirja*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Makkonen, J. (2015). Tenttiminen Moodlessa – kokeilua ja kokemuksia. Teoksessa P. Timonen & P. Toivanen (toim.), *Opetusteknologiaopas – välineitä interaktiivisen teknologian hyödyntämiseen ammattikorkeakouluopetuksessa*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak.
- Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M. & Jones, K. (2010). *Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning: A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies*. Department of Education (ED), Office of Planning, Evaluation and Policy Development; SRI International. Haettu osoitteesta: <https://www2.ed.gov/rschstat/eval/tech/evidence-based-practices/finalreport.pdf>
- Mäkinen, J.-P., Ahola, S. & Peltonen, P. (2011). Verkko-keskustelussa oppimista edistäviä ja ehkäiseviä tekijöitä. Teoksessa T. Joutsenvirta & L. Myyry (toim.), *Sulautuvaa opetusta – verkkokeskustelusta ohjaukseen*. Valtiotieteellisen tiedekunnan opetuksen kehittämisspalvelut.
- Naidu, S. & Olsen, P. (1996). Making the most of practical experience in teacher education with computer-supported collaborative learning. *International Journal of Educational Telecommunication*, 2, 265-278.
- Nevgi, A. & Tirri, K. (2003). Hyvää verkko-opetusta etsimässä. Oppimista edistävät ja estävät tekijät verkko-oppimisympäristöissä. *Opiskelijoiden kokemukset ja opettajien arviot*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Oliver, R. & McLoughlin, C. (1999). Curriculum and learning-resources issues arising from the use of web-based course support systems. *International Journal of Educational Telecommunications*, 5, 419-435.
- OKM (2013). Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. Asiantuntijuus edellä: korkeakoulujen uusi erikoistumiskoulutus. Haettu osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-215-9>
- Rovai, A. (2007). Facilitating online discussions effectively. *The Internet and Higher Education*, 10(1), 77-88.
- Salmon, G. (2000). *E-Moderating: The Key to Teaching and Learning Online*. London: Kogan Page.
- Simonson, M., Smaldino, S. & Zvacek, S. (2015). *Teaching and learning at a distance. Foundations of Distance Education*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Stefania, M. & Maria, R. (2006). Facebook and the others. Potentials and obstacles of Social Media for teaching in higher education. *Computers & Education*, 95, 216-230.
- Timonen, P. (2015a). Abode Connect –tekniikalla toteutetut webinaarit. Teoksessa P. Timonen & P. Toivanen (toim.), *Opetusteknologiaopas – välineitä interaktiivisen teknologian hyödyntämiseen ammattikorkeakouluopetuksessa*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak.
- Timonen, P. (2015b). Ohjeita Moodle-opintojakson tekniseen luomiseen. Teoksessa P. Timonen & P. Toivanen (toim.), *Opetusteknologiaopas – välineitä interaktiivisen teknologian hyödyntämiseen ammattikorkeakouluopetuksessa*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak.
- Timonen, P. (2015c). Verkko-opintojakson suunnittelun prosessi. Teoksessa P. Timonen & P. Toivanen (toim.), *Opetusteknologiaopas – välineitä interaktiivisen teknologian hyödyntämiseen ammattikorkeakouluopetuksessa*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak.
- Timonen, P. (2015d). Verkkotentit Moodlessa. Teoksessa P. Timonen & P. Toivanen (toim.), *Opetusteknologiaopas – välineitä interaktiivisen teknologian hyödyntämiseen ammattikorkeakouluopetuksessa*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak.
- Timonen, P. & Toivanen, P. (toim.). (2015). *Opetusteknologia opas – välineitä interaktiivisen teknologian hyödyntämiseen ammattikorkeakouluopetuksessa*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak.
- Valokorpi, P., Mäntyneva, M., Turunen, H., Ruusunen, M., & Kullaslahti, J. (2016). Ketterästi käänteisessä luokahuoneessa – sulautuvaa opetusta, yhteisöllistä oppimista ja tiimiopettajuutta: Työelämätaidot- ja Organizational development -moduulien pilotti-toteutukset. Teoksessa T. Joutsenvirta & L. Myyry (toim.), *Sulautuvaa opetusta, käänteisistä oppimista*. Valtiotieteellisen tiedekunnan opetuksen kehittämisspalvelut.
- Vygotsky, L. S. (1982). *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin+Göös.